

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-3>
УДК 37.043

Білинська Н.Я.

КЗ ЛОР «Самбірський педагогічний коледж імені Івана Филипчак»

Спринська З.В.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. У статті розкрито концептуальні основи виміру проблеми, визначено генезу поняття «творчість». Проаналізовано основні визначення понять творчості, критеріїв творчості, обґрунтовано особистісний, діяльнісно-процесуальний та пошуково-дослідницький характер у визначенні творчості. Охарактеризовано історичний досвід щодо теоретичного та практичного підходів до проблеми розвитку творчості. Проаналізувавши педагогічний аспект творчості, зокрема вплив творчості на розвиток суспільства й виховання людини, на формування цілої системи знань, стимулювання самостійної діяльності, можемо вважати, що розвиток творчості, а отже, і особистісне зростання можливе за певних умов, а саме: наявності відповідного соціального середовища, умінь, знань та якостей, що варті визнання, специфічної організації середовища. Причому успіхи і домагання однієї людини не мають перекреслити домагання іншої. Саме тому творчість і є тією унікальною діяльністю, яка знижує деструктивні наслідки боротьби за визнання.

Ключові слова: творчість, здібності, діяльність, особистість, креативність.

Bilynska Natalia

KE LOR «Sambir Ivan Fylypchak Pedagogical College»

Sprynska Zoriana

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

INTERPRETATION OF CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Summary. The article deals with the conceptual foundations of measuring the problem and defines the genesis of the concept «creativity». The basic definitions of of creativity and criteria of creativity have been analyzed. The personal, activity-procedural and search-researching character in the definition of creativity has been substantiated. The historical experience of theoretical and practical approaches to the problem of creative development has been characterized. Having analyzed the pedagogical aspect of creativity, in particular the impact of creativity on the development of society and human education, the formation of a knowledge system, stimulating independent activity, we may define that the development of creativity and consequently personal growth is possible under certain conditions: social environment, skills, knowledge, qualities worthy of recognition, specific organization of the environment. The successes and harassment of person shouldn't cross out the harassment of another one. That is why creativity is a unique activity that reduces the destructive effects of the recognition struggle. Having analyzed the research of Ukrainian and foreign scientists in the sphere of creativity, we came to understand that creativity is formed by combining spiritual, emotional, intellectual, moral, physical efforts of the personality to perform new tasks, create new action projects and another things. Creativity includes a certain set of interrelated components: creative abilities, creative process, the degree of individual development of creative abilities, personality qualities that provide creative activity. There is an increasingly active cooperation between psychology, pedagogy, and philosophy as the research has shown. At the same time, a teacher, educator, organizer of extracurricular and educational work occupies an important place in the development and formation of creativity. Personal growth is possible under certain conditions namely: the presence of an appropriate social environment, skills, knowledge and qualities worthy of recognition, a specific organization of the environment.

Keywords: creativity, abilities, activity, personality, creativity.

Постановка проблеми. Усебічне вивчення проблем творчості є важливим не тільки для спеціальних психолого-педагогічних досліджень, а й для розв'язання більш широкого кола проблем. Прискорення темпів винахідницької активності, технологізація цілих суспільств вимагають зростання як соціальної, так і особистісної компетенції. Адже творча особистість є не лише гарантом розвитку певного соціуму, а й рушійною силою процесів трансформації суспільств. Усе це актуалізує вищезгадану проблематику та вимагає більш детального аналізу проблеми формування творчої особистості.

Вивчення психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що на сьогоdnішньому етапі розвитку науки поняття «творчість» є складним і неоднозначним. Зарубіжні та вітчизняні науковці відзначають багатозначність терміну «творчість», різноманітність підходів до її визначення та типології. У психолого-педагогічних дослідженнях накопичений чималий досвід щодо теоретичного та практичного підходів до проблеми розвитку творчості. Термін «творчість» зустрічається в різних поширених словосполученнях, таких як «творчі здібності», «творча особистість», «творчий потенціал».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розглянемо основні визначення поняття творчості, критеріїв творчості. Аналізуючи довідкові видання, зазначимо, що визначення творчості, у них є схожими.

Генезу поняття “творчість” визначено як продуктивну людську діяльність, здатну породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення...” [1, с. 326]. Як видно з тлумачення поняття, проаналізовано педагогічний аспект творчості, зокрема вплив творчості на розвиток суспільства й виховання людини, на формування цілої системи знань, стимулювання самостійної діяльності.

Філософське розуміння сутності творчості є різноплановим та полемічним. У філософії термін “творчість” намагалися пояснити ще Конфуцій, Платон, Сократ, Аристотель. Саме вони заклали основи вивчення “творчості” у діяльній формі. Філософи висловили тезу про те, що будь-яка особистість має можливість творити, однак формування творчої особистості, на їхнє переконання, залежить від спадковості, виховання та соціуму.

Творчість у філософському розумінні розглядається як синтетична якість особистості, що характеризує міру її можливості ставити й розв’язувати нові завдання у сфері своєї діяльності, що має суспільне значення, це необхідна, суттєва, невід’ємна якість діяльності людини, яка є основою матеріального та духовного потенціалу. В. Клепиков і І. Кучерявий визначають творчий потенціал як “інтегральну властивість у вигляді здібностей, що дає можливість людині виконувати предметну діяльність” [4].

Неодноразово зверталися до проблеми творчості Г. Гегель, І. Кант, Л. Фейєрбах. Так, Г. Гегель розглядає творчість як діяльність, що народжує світ”. Він, уподібнюючи “розвиток” і “творчість”, розглядає її у діяльній формі спрямуванні.

Практично до XVIII ст. творчість асоціювалася з терміном “уява”, а не “мистецтво”. Як стверджує, Л. Міцха у XIX ст. термін “creator” проникає у мову мистецтва і слово “творець” стає синонімом слова “художник”. Лише у XX ст. творчість як категорія філософська використовується у різних галузях культури та науки.

Стосовно українського походження слова “творчість”, то український філософ, Г. Сковорода наполягав на тому, що завдяки самовдосконаленню, самоосвіті, вихованню створюються можливості для творчості.

На сьогодні думки філософів на природу творчості різняться. Сучасні філософи розглядають творчість як одну з форм активності людини, її діяльності що веде до розвитку особистості. На думку О. Левченко, К. Дерев’янка, А. Левченко творчість виступає у двох формах: божественній (творення з космосу), людській (мистецтво, ремесло).

Психологи трактують творчість, акцентуючи увагу на суб’єктивних ознаках, підкреслюючи насамперед, що це – здатність людини, її принципова особливість. Творчість – “...людська діяльність, яка має ціллю створення чогось нового, не схожого на створене раніше. Може розглядатися з позицій об’єктивного аналізу... як створення нових цінностей...” [6, с. 132].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, які стосуються даної проблеми, залишаються недостатньо дослідженими проблеми трактування та розуміння феномену творчості. Саме тому, актуальність зазначеної проблеми зумовили вибір теми нашого наукового дослідження.

Мета статті – обґрунтувати розуміння того, що творчість має діяльнісний характер.

Виклад основного матеріалу. У психологічній науці сьогодні представлені різнобічні підходи до вивчення сутності творчості, відповідно до існуючих наукових шкіл. Так, одні вчені порівнювали творчість з інтелектом (Ж. Піаже, А. Біне, Ч. Спірмен, Л. Терстоун, Р. Кеттелл та ін.), інші (Г. Айзенк, Дж. Векслер, Дж. Гілфорд, К. Гуревич Ф. Гальтон, Дж. Гілфорд, Дж. Равен, Е. Торренс) розуміння феномену творчості ототожнювали із сукупністю задатків як своєрідних передумов здібностей і пов’язували її з “емоційною енергетикою”. Представники аналітичної психології (З. Фройд, К. Юнг) джерело творчості вбачали в несвідомому психічному житті індивіда як єдність між чуттєвим та духовним, мистецтвом та психоаналізом.

А. Горальський розглядає творчість як нове і цінне, спрямоване на досягнення гуманістичних цінностей, самовираження, самореалізацію, самозбереження, подолання помилок, зв’язок сьогодення з минулим і майбутнім, характеризує при цьому творчість різними і водночас взаємопов’язаними критеріями [2]. На його думку, творчість є тоді, коли має місце гармонійний вплив можливості та необхідності, витвір цього впливу укорінюється в світі.

Однією із новітніх концепцій творчості є “теорія інвестування”, запропонована Р. Стернбергом та Д. Лавертом. Автори вважають що для творчості необхідна наявність певних факторів: інтелектуальних здібностей, знань, стилів мислення, мотивації, зовнішнього середовища.

Польський науковець Т. Дашкевич зазначає, що творча діяльність є засобом розвитку всіх без винятку психічних якостей особистості. Творчість сприяє вихованню моральних, етичних волевих ознак особистості. Варто брати до уваги взаємозв’язок творчих здібностей та розумового розвитку особистості [8].

Інтерес до творчості і в Україні, і в Росії загострився на початку XX ст., що відповідало тенденціям світової науки. На початку XX ст. до проблеми творчості звертаються В. Бехтерев, В. Савич, які розглядали дану проблематику з позицій рефлексології. Однак такий підхід не знайшов поширення.

Подією у галузі творчості була діяльність Харківської наукової школи, де дослідження проводили О. Потебня, О. Веселовський, Д. Овсяннико-Куликовський та ін.

Внеском у пояснення природи творчості є теорія Л. Виготського. Зокрема, він доводить, що творчість – “умова існування людства” і все, що виходить за межі рутини і в чому є хоч йота нового, зобов’язане своїм походженням творчому процесу людини”. Ідеї вченого про творчий характер діяльності людини дають підставу для розуміння того, що творчість притаманна кожній люди-

ні, але На думку вченого, творчість – це нормальний і постійний супутник дитячого розвитку.

Подальша актуалізація проблем творчості припадає у радянській науці на післявоєнний період, коли здобутки новітньої психології, хоча й критикувалися як прояв буржуазних, але й не могли не враховуватися в обмежених публікаціях того часу.

З позицій особистісного підходу розглядає творчість С. Рубінштейн, у працях якого творчість трактуємо як діяльність, яка створює щось нове, оригінальне, що при цьому входить не тільки в історію розвитку самого творця, а й в історію розвитку науки, мистецтва [7]. Праці С. Рубінштейна сприяли розумінню про творчість як результат діяльності особистості.

У другій половині ХХ ст. з'являються наукові дослідження Я. Пономарьова, О. Матюшкіна та ін. Вагомим є внесок у педагогіку та психологію творчості Я. Пономарьова. Він зауважує, що “творче характерне і живий природі, і неживий” і висуває тезу, що “творчість у широкому розумінні виступає як механізм розвитку, як взаємодія, що веде до розвитку” [5, с. 10].

Заслужовує на увагу позиція Є. Громова, котрий зазначає, що творчість – це не обов'язково створення чогось суто нового, вона може виступати як рекомбінація певних відомих елементів. Його погляд на творчість саме у цьому відрізняється від наведених вище точок зору.

Теоретичний аналіз природи творчості подає П. Кравчук. Він визначає її як суспільнокорисну, прогресивну, спрямовану на сприймання діяльність, що здійснює саморозвиток, самореалізацію суб'єкта творчості.

Останні десятиліття у дослідженні проблематики творчості були найбільш плідними, оскільки вдосконалюється термінологічний апарат науки, науково-технічний прогрес все більше звільняє людину від рутинної, механічної діяльності. Сьогодні поняття “креативність”, “творчість”, “творча особистість” хоча і розглядаються в комплексі, все ж є самостійними.

Сучасний стан розвитку творчості, як показав аналіз літератури, у вивченні творчості поєднує два підходи: особистісний та процесуальний.

Головною у творчості є предметно-практична діяльність. Незважаючи на те, що в літературі іноді виокремлюються такі види творчості, як матеріально-технічна, духовно-теоретична, соціально-організаційна й педагогічна, ми дотримуємося думки дослідників, які розглядають творчість не як самостійний вид діяльності, а як специфічну якісну характеристику, ступінь її активності, вважаючи, що творчість “пронизує різні види роботи”. Цей підхід вказує на необхідність обліку взаємозв'язку в процесі творчості суб'єкта й об'єкта. Тут суб'єктом є сама людина, а об'єктом – продукт її діяльності.

В. Клепиков визначає особистісний потенціал як характеристику ресурсності особистості, її прихованих можливостей, які можуть бути враховані в її розвитку і діяльності. Оскільки для кожного виду діяльності існують свої вимоги, то можна припустити, що є система потенціалів людини, де кожний окремо визначає свої можливості у конкретній галузі. Однак, як вказує автор, у психології, акмеології чітко не визначені

структура, складові потенціалу, умови та фактори його розвитку.

Як свідчать його дослідження, більшість визначень творчості базується на двох основних положеннях: визначення новизни ідеї, шляху, результату як майже єдиного критерію творчості; підведення творчості під категорію діяльності [4, с. 43].

Дослідники В. Моляко, В. Семиченко, С. Сисоєва вважають, що творчість зосереджена на певній діяльності, а творчий процес безперервний і велику роль у ньому відіграють сприймання, увага, мислення, уява, сенсорна чутливість. Творчість включає певну сукупність взаємопов'язаних компонентів: творчих здібностей, творчого процесу, ступеню індивідуального розвитку творчих здібностей, якостей особистості, які забезпечують творчу діяльність.

Отже, творчістю можна керувати, спрямовуючи у певну систему, вона піддається регулюванню і контролю.

У контексті нашої публікації детального аналізу потребують погляди на творчість В. Моляко [3, с. 258–260]. Підсумувавши основні положення цих наукових розвідок, ми прийшли до думки, що автор здібності до творчої діяльності розглядає з певних позицій: еволюційної, соціальної, евристичної.

“Здатність людей до творчості підвищує адаптивність людства в цілому. Творчість відкриває людям нові шляхи до оволодіння новими ресурсами життєбачення. Досягнення науки і техніки – матеріальне підґрунтя людської культури. З розвитком наукового прогресу змінюється й людина, з'являється духовний компонент, який розвивається у мистецькій творчості”. “Творці – першопрохідці, які відкривають щось нове. І щось з цього виявляється корисним і потрібним, а якісь зусилля виявляються і корисними і потрібними...” [3, с. 36].

Потреба творчості властива кожній людині, і елементи творчості містяться у людській діяльності. Вони дають змогу легше оволодівати новими видами творчої діяльності, накопичувати творчий потенціал, який готовий розкритися при певній необхідності [3, с. 36].

Отже, творчість можливо розвинути. Однак рівні творчої діяльності завжди будуть різними, оскільки в кожному конкретному випадку творчі можливості кожної конкретної особистості детерміновані її задатками, здібностями, обдарованістю чи, навіть, талантом.

Зауважимо, що для кожного значимість результатів діяльності визначається здібностями, уміннями використовувати об'єктивні умови тощо.

У зв'язку з цим важливим для нашого дослідження є розгляд результатів творчої діяльності як критерію творчості.

На думку В. Моляко, в основі творчості лежить розвиток здібностей до певного виду діяльності. На певному рівні сформованості здібностей до певного виду діяльності виникають творчі здібності. Творчий потенціал людини характеризує поєднання високого рівня здібностей з творчими здібностями [3, с. 10].

Науковець розглядає процес творчості у єдності трьох етапів: розуміння умови завдання (оцінка умови), формування проекту майбутньої конструкції (гіпотези, задуму) і попереднє рішення

[3, с. 21]. Це припущення є для нас найбільш прийнятним.

На думку психологів, розвиток творчості, а отже, і особистісне зростання можливе за певних умов, а саме: наявності відповідного соціального середовища, умінь, знань та якостей, що варті визнання, специфічної організації середовища. Причому успіхи і домагання однієї людини не мають переписати домагання іншої. Саме тому творчість і є тією унікальною діяльністю, яка знижує деструктивні наслідки боротьби за визнання [3, с. 42].

Висновки. Проаналізувавши дослідження українських та зарубіжних науковців у галузі творчості, ми дійшли до розуміння, що творчість формується за умови поєднання духовних, емо-

ційних, інтелектуальних, моральних, фізичних зусиль особистості на виконання нових завдань, створення нових проектів дій тощо.

Як показали наші дослідження зараз спостерігається все більш активна взаємна співпраця психології, педагогіки, філософії. При цьому у розвитку та формуванні творчості важливе місце посідає вчитель, вихователь, організатор позакласної та виховної роботи.

Аналіз наукових досліджень дає підставу для висновку про необхідність комплексного аналізу, системного підходу до формування творчої особистості. Навчити творчості неможливо, але можна й потрібно виховувати схильність до творчої діяльності, формувати готовність до вияву творчості як міри розвитку творчих здібностей кожного.

Список літератури:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Горальський А. Теорія творчості. Львів : Каменяр, 2002. 144 с.
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музика. Житомир : видавництво ПП Рута, 2007. 319 с.
4. Клепиков В.І., Кучерявий І.Т. Основи творчості особи : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1996. 295 с.
5. Пономарев Я.А. Психология творчества. Москва : Просвещение, 1976. 303 с.
6. Психология личности : Словник довідник / за ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. Київ : Рута, 2001. 320 с.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Эмоции. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 720 с. (Серия "Мастера психологи").
8. Daszkiewicz T. Praca twórcza i jej wartosci społeczne: Uwagi o filozofii pracy twórczej / *Humanizacja pracy*. 1984. № 4. S. 3–13.

References:

1. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian)
2. Horalskyi, A. (2002). *Teoriia tvorchoosti* [Theory of creativity]. Lviv: Kameniar. (in Ukrainian)
3. Moliako, V.O., & Muzyka, O.L. (eds) (2007). *Zdibnosti, tvorchist, obdarovannist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen* [Abilities, creativity, talent: theory, methods, research results]. Zhytomyr: vydavnytstvo PP Ruta. (in Ukrainian)
4. Klepikov, V.I. (1996). *Osnovy tvorchoosti osoby: navch. posibnyk* [Fundamentals of personal creativity: a textbook]. Kyiv: Vyshcha shkola. (in Ukrainian)
5. Ponomaryov, Ya.A. (1976). *Psikhologiya tvorchestva* [Psychology of creativity]. Moskva: Prosveshhenie. (in Russian)
6. Hornostai, P.P., & Tytarenko, T.M. (eds.) (2001). *Psykhohohiia osobystosti: Slovnyk dovidnyk* [Psychology of personality: Dictionary reference book]. Kyiv: Ruta. (in Ukrainian)
7. Rubinshtejn, S.L. (2002). *Osnovy obshhej psikhologii. Emoczii. Glava 17* [Fundamentals of General Psychology. Emotions]. Sankt-Peterburg: Piter. (Seriya "Mastera psikhologi"). (in Russian)
8. Daszkiewicz, T. (1984). *Praca twórcza i jej wartosci społeczne: Uwagi o filozofii pracy twórczej* [Creative work and its social values: Notes on the philosophy of creative work]. *Humanizacja pracy* [Humanization of labor], vol. 4, pp. 3–13.